

Mallorca i del català occidental: *lo Molí Batan* a Valls, (Molí) *Batà* des d'Agres, per Aiello de Malferit, fins a Llucena, Sorita i Rossell (*batà* pertot, *batanet* a Rossell), i en forma reveladora d'aglutinació *Albatà* a Torís; i des del Maestrat continuà *batà* d'una banda fins a Calaceit i Tortosa, i segurament no sense alguna continuïtat geogràfica, fins a les altes valls pirinenques, car la forma popular és *lo Batà* o *Lo Prat del Batà* a Rialb de Noguera i a la Vall de Boí. I no hi ha dubte que aquesta persistent i arrelada vacil·lació entre *-an* i *-à* és un senyal més, i dels més eloqüents, d'assentament en una data sobretot moderna.

Passant al N. dels Pirineus salta a la vista que entrem en terreny de menor vitalitat del mot. En realitat molt menor. En francès no hi ha cap testimoni d'un substantiu d'aquesta significació i de forma semblant, car solament hi veiem en sentit anàleg *bateor* i *batiſfol* (FEW 1, 296; Tobler). En llengua d'oc, hi ha més, no molt més, perquè *batan* hi està circumscrit, segons les dades del FEW, a alguna zona de Gasconya i Llenguadoc. Convé fer un esforç per veure si podem ampliar-les. Però Levy, en el PSW, i Raynouard, ni tan sols registren el mot; ignorem la font d'un *molin batan* només registrat en el PDPF i no confirmat tampoc per fonts subsidiàries de l'occità medieval (manca en els glossaris de Clovis Brunel, d'Appel, de Pansier, dels *Docs. Ling.* de Paul Meyer, etc.). No puc aportar-hi altre reforç que l'existència de *batann*, plural *batans*, a la Vall d'Aran, algun topònim molt escadusser en el Bearn (*Le Batan*, molí en el terme de Lescar, P. Raymond, *Dict. Top. B-Pyr.*) i algunes dades soltes del Gers (una sola de no recent, però només en l'any 1766, Polge, *Mél. Phil. Gers*, 1959, 68). Si hi afegim encara les que aporta Krüger (VKR IX, 17-23, cf. Kuhn, *ZRPb.* LVII, 338) arribem a veure que apareix una vegada a les Landes el 1505 i a l'Aude en l'any 1594. En conclusió, terres properes a Catalunya i Alt Aragó, que suggereixen una importació des d'Espanya.³

Res d'això és de tal naturalesa que descoratgi de la idea d'un arabisme. Sí molt més descoratja la idea de partir d'un fr. *battant* (*batent* amb *ē* en occità i en les fonts franceses més antigues), car llavors hauríem de trobar-ho en francès propi; i en els parlars romànics del Sud esperaríem formes amb *-ant* o almenys amb *-n* conservada pertot, i segurament amb timbre *é* de la vocal tònica, car la *-t* de *-nt* encara era perceptible en els Ss. XII-XIII en el N. de França. ¿Pensaríem en l'alternativa d'una terminació *-ANUM* en terres d'oc? Encara més improbable, car una formació així amb radical verbal seria un fet desusat, i almenys en una part del territori occità llavors hauríem de tenir *-à* sense cap nasal (**batà* o almenys **batáy* amb velar i plural **batàs*), quan tals formes no han existit mai més enllà dels Pirineus. Almenys en llengua d'oc. Que s'hagi arribat a crear en terres catalanes, no té ja un gran pes, en una llengua on tanta extensió han assolit les ultracorreccions del tipus *gla* per *glan* GLANDEM, *bla* de BLANDUS, *rodó*, *escó*, *Gali*, etc.

D'altra banda les dades històriques catalanes refor-

cen la tesi del caràcter secundari del mot en romànic. Car el nom antic en català fou pertot *molí draper* (1166, 1480) o senzillament *un draper*, a Prats de Molló el 1151 (Krüger), afegim-hi encara les dades de *molí draper*, *-arium*, que col·lecciona Balari (*Orig.*, 641-2) de textos del Nord i Centre-Oest del Principat en els anys 1153, 1181, 1191. Avui en tot el Nord-est segueix usant-se encara *draper* i, tant o més, *NOC*, mot tan nostre.

En aquestes condicions, fins i tot si la documentació aràbiga fos poc clara, tindríem ja poderoses raons per resistir al prejudici creat per la coincidència de Diez, M-Lübke (REW, 996); Simonet, s. v. *batban*; Dozy, *Suppl.* 1, 96b, i Krüger (*l. c.*) en l'etimologia romànica *batre*, *BATTUERE*, i decantar-nos com ja feia en el DCEC per la idea de l'àrab, preferida ja per Steiger (*Contr.*, 159). En àrab magrebí trobem, en efecte, l'original del nostre mot, prou documentat.

Battân és en efecte el nom del batan en l'àrab marroquí de Fes (Lerchundi), en l'algerià de Constantina (Lentin),⁴ i en l'ús tunisenc (Beaussier); i encara que l'àrab granadí s'esqueia a usar un sinònim amb caràcter de substantiu (*na'úra*, d'on NORIA) en el temps de *PAlc.*, és evident que fins recentment havia usat *battân*, puix que continuava usant-lo en el derivat verbal («*nibattân*, *battânt*... *batanar*», *PAlc.*, 111.16), verb que també està documentat per Marmol c. 1600 com a usual a Alger (Dozy, *Noms des Vêtements*, 384n.); la importància del mot en àrab queda subratllada pel fet de l'existència de diferents derivats, aplegats per Steiger, Simonet, Lerchundi i Lentin.⁵ És evident, i tots hi estem d'acord, que aquest mot *battân* pren arrencada de la família de *BADANA* i de *batjan* 'folrar', o sigui en definitiva amb l'arrel de *batn* 'ventre' i 'pell interior', que és corànica i de l'àrab de tots els temps. I l'únic element de dubte que roman és entre dos camins morfològics per arribar fins al substantiu de forma *batan*, tots dos fàcils i tots dos semblantment possibles.⁶

En resolució, doncs, crec que avui podem donar l'etimologia aràbiga de *batan* com a cosa posada en clar i assegurada en definitiva. D'acord amb el gran impuls rebut dels moros d'Espanya per l'aprofitament de l'aigua amb fins agrícoles i mecànics. D'ací el gran moviment de Sud a Nord d'una munió de mots hispano-àrabs que, ultrapassant els límits Nord de les llengües catalana i castellana, sovint passaren fins més enllà dels Pirineus: *SÈQUIA*, *ASSUT*, *CADUF*, *nora* (*naora*, cast. *NORIA*, *DCEC*) i per damunt de tots *SÍNIA-SÉNIA*, que si en l'ús català més corrent designa un aparell de poar i regar, en castellà és l'*ACEÑA* (*DCEC*) que alimenta els batans (*Quixot* I, II, etc.) o s'usa com a molí fatiner, i en certes fonts (del S. XIII i aragoneses, com el ms. P del *L. de Alex.*, 1446) designà precisament el nostre aparell en la forma *aceña trapera*.

DERIV.: *Batanar* [1648, *DTo.*, Belv., i veg. els testimonis àrabs de *PAlc.*, etc. citats damunt] o *abatantar* [Belv.] o *batanejar* [*AlcM*]; *batanada*, *batanador*, *batanadura*, *batanament*. *Bataner* [*AlcM*, *DFa.*,